

Heidegger, Gagarin ja meie

Emmanuel Lévinas

Hädavajalik oleks kaitsta inimest meie sajandi tehnologiseerumise eest. Inimene kaotab selles oma identsuse, saades hammasrattaks hiiglaslikus masinavärgis, kus tiirlevad asjad ja olendid. *Olemas olla* tähendab siitpeale loodust ekspluateerida; kuid selle iseennast õgiva ürituse pöörises pole enam ühtki toetuspunkti. Üksildane uitaja, kes longib maale kindlas teadmises olla iseenda päralt, pole tegelikult muud kui hotelli- ja turismimajanduse käsutusse antud klient, arvestuste, statistika, planeeringute ebateadlik objekt. Mitte keegi ei saa olla omaette.

Selles ilukõnes on omajagu tõtt. Tehnika on ohtlik. Ta ei ähvarda ainult inimese isiklikku identsust. Ta peab plaani kogu planeet õhku lasta. Industriaalühiskonna vastased on aga enamasti reaktioonärid. Nad alahindavad või jälestavad meie aja suuri lootusi. Sest iial varem pole inimeste hingi vallanud selline usk vabanemisse. See ei seisne eelistes, mida masinail ja uutel energiaallikail on pakkuda infantiilsele kiiruseinstinktile; see ei seisne ilusates mehhaanilistes mänguasjades, mis ahvatlevad igavesti lapseohtu täiskasvanut. Selle siht on üksnes sunnimaiste kultuuride varing, mineviku raskete laamade lagunemine, lokaalkoloriitide kahvatumine, kõige selle massiivse ja tahumatu murenemine, milles leidis oma toe inimlik partikulaarsus. Oleks arengupeatuse tundemärk näha selle õiguste taganõudmises oma elumõtet ja võidelda selle nimel oma koha eest moodsas maailmas. Tehnika areng ei ole põhjus – ta lihtsalt tuleneb sellest üha õhulisemaks muutuvast inimlikust substantsist, mis tühjendab end oma öörasekst taagast.

Ma pean silmas seda moodsa mõtteloo tunnustatud suunda, mis on alguse saanud Saksa-maalt ja mis ujutab üle meie läänemaise hinge kõik paganlikumad sopid. Ma pean silmas Heideggeri ja tema jüngreid. Tahetakse, et inimene taasavastaks *maailma*. Inimesed oleksid maailma justkui ära kaotanud. Nad justkui ei tunnekski enam muud kui maast üles tõstetud mateeriat enese ees, midagi, mis on meelevaldselt *objektistatud*, nad ei tunnekski justkui muud kui *objekte*.

Taasavastada maailm, see tähendab taasavastada mingisse Paika salapärasel viisil kerra tõmbunud lapsepõlv, olla avali avarate maastike valgusele, looduse võlule, mägede majesteetlikule paiksusele; see tähendab joosta teerajal, mis lookleb põldude piiril; tajuda terviklust, mille loob sild jõe kahe kalda vahel, arhitektuur hooneteansamblis, tunda puu lähedust, metsade varju ja valgust, aimata asjade salapära, kruusi, talutüdruku viltutallatud kingade, puhtale linale asetatud veinikarahvini helkavat müsteeriumi. Reaalsuse *Olemine* ise avalduks justkui nende privilegeeritud tajude taga, andes ja usaldades end inimese hoolde. Ja inimene, Olemise hoidja, ammutaks sellest suuremeelsusest justkui omaenda olemise ja tõe.

See on sulnis ja uudne doktriin. Kõik see, mis meile aastasadu näis olevat inimese panus loodusesse, helendas juba maailma hiilguses endas. Kunstiteos – Olemise helk ja mitte inimlik väljamõeldis – heiastab taas seda eelinimlikku hiilgust. Müüt kõneleb looduses endas. Loodus on istutatud ka sellesse esmasesse keelde, mis meid vaid eneses küsitledes loob inimlikku kõnet. Inimene peab suutma kuulata ja kuulda ja vastata. Kuid kuulda seda keelt ja sellele vastata ei tähenda loogilisel mõtlemisel põhinevate tunnetussüsteemide püstitamist, vaid seda, et ollakse kohal, et miski peab paika ja leiab aset. Juurdumine. Tahetakse see mõiste

tagasi tuua; kuid taimes ei ole piisavalt taime defineerimaks lähedust maaga. Pisut humanisust viib eemale loodusest, palju humanisust toob loodusse tagasi. Inimene juurdub maasse radikaalsemalt kui taim, kes imab sellest vaid toitemahlu. Maailma esimese keele poolt jutustatav lugu eeldab palju peenemaid, arvukamaid ja sügavamaid seoseid.

See on paganluse üleajaline võlu teispool juba ammu ületatud infantiilset väärmajalatekultust. *Maailmast läbi imbuv pühadus* – judaism polegi ehk muud kui selle eitus. Laastada pühad hiied – me mõistame täna selle nõndanimetatud vandalismiakti puhtust. Asjade müsteeriumil põhineb kogu julmus inimese vastu.

Maastiku sisse minek, seotus *Paigaga*, milleta maailm kaotaks oma tähenduse ja muutuks peaaegu eimiskiks, pole ju muud kui inimkonna lõhestamine päriselanikeks ja võõrasteks. Ja selle nurga alt on tehnika palju vähem ohtlik asi kui kõik need *Paiga* vaimud.

Tehnika tühistab juurdumuse privileegid ja paguluse, mis sellele järgneb. Ta vabastab meid alternatiivist. Jutt pole sellest, et naasta nomaadlusse, mis on sama võimetu eirama kliimat ja maastikku, kui seda on paikne eksistents. Tehnika kittub meid välja Heideggeri maailmast ja *Paiksuse* ebausust. Siitpeale terendab meile uus šanss: märgata inimest sõltumata situatsioonist, milles ta parajasti viibib, lasta inimlikul palgel särada kogu ta alastuses. Sokrates eelistas maale ja puudele linna, kus võib kohata inimesi. Judaism on sokraatilise sõnumi vend.

See, mis on imetlusväärne Gagarini kangelasteos, ei ole muidugi tema oivaline etteaste lunapargis, mis veetleb massi; see ei ole sportlik saavutus, mis ületab kõik muu, lööb kõik senised kõrguse ja kiiruse rekordid. Mis palju enam maksab, see on võimalik sissejuhatus uude tunnetusse ja uutesse tehnilistesse võimalustesse, see on Gagarini julgus ja isiklikud vürdused, see on teadus, mis võimaldas kangelasteo, ning kõik see nõuab omakorda ennast-salgavuse ja ohvrimeelsuse vaimu. Kuid see, mis võib-olla kõige rohkem maksab, see on lahkumine Paigast, Koha mahajätt. Ühe tunni vältel oli inimene mis tahes horisondilt väljas – kõik ta ümber oli taevast, või, täpsemalt öeldes, kõik oli geomeetiline ruum. Inimene eksisteeris homogeense ruumi absoluudis.

Judaism on olnud algusest peale paikadest prii. Nii jääb ta truuks kõige kõrgemale väärtusele. Piibel tunneb vaid ühte Püha Maad. See on muinasjutumaa, mis sülitab välja ebaõiglased, maa, kus ei juurduta niisama. Kui kitsi on raamatute raamat looduskirjeldustega! – “Maa, mis voolab mett ja piima.” [2. Mo. 3, 8]. – Maastik on edasi antud toitumismõistele. Juhuslikus fraasis “Oli parajasti esimeste viinamarjade aeg” (4. Mo. 13, 20) helendab hetkeks kobar, mis küpseb helde päikese lõõsast.

Ja siis veel see tamariskipuu, mille Aabraham istutas Beer-Sebas [1 Mo. 21, 33]! See on üks vähesed “individuaalseid” puid Piiblis, ilmudes meie ette oma värskuses ja värvis, erutamaks kujutlust sel lõputul rännul läbi lõputu kõrbe. Kuid ettevaatust! Talmudil on nähtavasti põhjust karta, et me laseme end sellest laulust lõunatuules sisse võtta ega otsi enam Olemise mõtet. Ta kisub meid unelmaist välja: tamarisk on lühend; kolm tähte, mida läheb vaja selle sõna kirjutamiseks heebrea keeles, on söögi, joogi ja peavarju algustähed, kolm inimlikult hädavajalikku asja, mis inimesel inimesele pakkuda. Maad on just selleks vaja. Inimene on ta isand, et teenida teisi inimesi. Jäägem isandaiks maast õhkuva müsteeriumi üle. Võimalik, et just selles asjas lahkneb kristlus judaismist kõige enam. Katoliiklik kristlus hõlmab pühakutekultusse või kohalikesse usutalitusevormidesse ka väikesed liigutavad kodujumalused. Neid õilistades säilitab kristlus endas kohapealse vagaduse laadi, leides toitu perekondlikest, hõimkondlikest ja rahvuslikest maastikest ning pärimusist. Just seepärast allutas ta endale inimkonna. Judaism ei ole puuslikke õilistanud, ta on nõudnud nende purustamist. Nagu tehnika, nii demüstifitseerib ka tema maailma. Ta on äratanud looduse nõidusunest. Oma abstraktse universalismiga pärsib ta kujutlust ja kirgi. Kuid ta on avastanud alasti näoga inimese.

Prantsuse keelest tõlkinud Jaan Undusk